

*Др Гордана Дракић, доцент
Правној факултету у Новом Саду*

О СТАВУ ДЕМОКРАТСКЕ СТРАНКЕ У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ПРЕМА АГРАРНОЈ РЕФОРМИ*

***Сажетак:** Једно од најважнијих питања у Краљевини Срба, Хрватиа и Словенаца било је организовање и спровођење аграрне реформе. Аграрна реформа је представљала комплексну државну меру која је имала економски, социјални и политички аспект. Све грађанске политичке партије изјасниле су се за спровођење аграрне реформе, вођене при одређивању разлога политичке природе. Демократска странка била је једна од најутицајнијих политичких странака у Краљевини Срба, Хрватиа и Словенаца. У раду је указано на основна питања у погледу спровођења аграрне реформе и вођења аграрне политике која је заступала Демократска странка.*

***Кључне речи:** аграрна реформа, Демократска странка, политичке странке Краљевина Срба, Хрватиа и Словенаца*

Једно од основних друштвених питања у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца чије решавање је било неопходно обезбедити, било је питање спровођења аграрне реформе. Друштвене снаге у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца груписале су се, између осталог, и с обзиром на став у погледу обима и начина спровођења аграрне реформе. Наиме, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца била је изразито аграрна држава у којој је велика већина становништва живела од пољопривреде, засноване на различитим власничким и производним односима, те је јасно да је број људи непосредно заинтересованих за њено спровођење био изузетно велики.

* Рад је настао као резултат научног ангажовања на пројекту: „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)“.

С обзиром на то да је аграрна реформа представљала веома важан, али истовремено осетљив сегмент, државне политике у процесу изградње унутрашње организације Краљевине СХС, она је „... od prvog dana iskorišćavana kao sredstvo za smirivanje socijalnih sukoba na selu, a samim tim i kao oblik političke borbe za osvajanje glasova, pridobijanje određenih slojeva i čuvanje stranačkih pozicija“.¹

Особеност политичког живота у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца представљало је постојање великог броја политичких странака. Међутим, већина политичких странака имала је регионални карактер, па је, сходно томе, њихово деловање, а самим тим, и њихов утицај био територијално ограничен. Већ на првим изборима у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца у новембру 1920. године, одржаним ради избора посланика за Уставотворну скупштину, узело је учешћа преко четрдесет различитих политичких странака и група. Сасвим је разумљиво да је међу њима било и таквих странака које су заиста биле политички „ефемерне“.²

Само је, дакле, мањи број политичких странака својом организацијом и деловањем „покривао“ читаву државну територију Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. То су биле: Демократска странка, Комунистичка партија, Југословенска социјално-демократска странка и Народна Радикална странка.

Основа за концентрацију појединих политичких странака у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, представљали су њихови ставови о најважнијим питањима која су се тичала стварања заједничке југословенске државе и изградње њене унутрашње организације. Управо стога је већина политичких партија унела у своје програмске основе и гледишта о аграрној реформи.

Вођене, пре свега, разлозима изразито политичке природе све грађанске политичке партије изјасниле су се за решење аграрног проблема путем спровођења аграрне реформе инаугурисане доношењем *Прејходних одредаба за сїровођење аїрарне реформе* 25. фебруара 1919. године.³ То је било, може се рећи, опште политичко изјашњавање за прераспodelу земљишног фонда у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца у корист беземљашког и сиромашног сељаштва, због политичке користи која је требало да уследи придобијањем сељаштва.⁴

¹ В. Ретрановић, *Историја Југославије 1918-1988*, Београд 1988, I, 62.

² Као што су нпр. били: *Кирајцијска сїранка*, *Инвалидска сїранка*, *Сїранка сложних Хрваїа*; како је указао Ф. Сулиновић, *Југославија између два рата I*, Загреб 1961, 258.

³ *Прејходне одредбе за иїријрему аїрарне реформе*, *Службене Новине Краљевсїтва Срба, Хрваїа и Словенаца* бр. 11 од 27. фебруара 1919. године. Доношење овог прописа уједно је означило формално отпочињање компликованог и дугог процеса спровођења аграрне реформе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

⁴ Тако: Н. Гаћеша, *Аїрарни иїроїрами їрађанских иїолиїичких иїарїиїа у Јуїославиїи између два светска раїа*, у збирци радова истог аутора *Радови из аїрарне иїїориїе и демоїрафиїе*, Нови Сад 1995, 127-128.

У даљем тексту изложићемо у основним цртама однос Демократске странке према проблему аграрне реформе, која је, како смо рекли, била политичка странка са утицајем на читавој државној територији, а с обзиром на своју политичку снагу учествовала је у власти, односно креирању и вођењу државне политике.

Оснивачка конференција Демократске странке одржана је у Сарајеву 15. и 16. фебруара 1919. године. На њој је узело учешћа више политичких странака и група са подручја Хрватске, Словеније, Даламације, Војводине, као и скоро све групе из Босне и Херцеговине. Након оснивања Демократска странка представљала је доминантну политичку снагу у Привременом народном представништву, те је 1. марта 1919. године, када се то тело са-стало, образован Демократски клуб из Хрватске и Славоније, Словеније, Босне и Херцеговине, Далмације и Истре.⁵ Након тога, почетком априла исте године, дошло је до фузије Демократског клуба са посланичким клубом Самосталне радикалне странке и Напредњачке странке потписивањем једне програмске декларације. После претресања и одобрења тог акта у клубу Националне (Либералне) странке и она се потписивањем декларације интегрисала у новостворену политичку странку.⁶

У Демократској странци су се, када је реч о аграрној реформи, од њеног оснивања издиференцирале две групе са различитим погледима на ту значајну државну меру. За једну тзв. пречанску групу, то је била мера од прворазредног значаја и то не само тренутно ради учвршћења новог државног поретка, већ и за остварење социјалног мира, унапређење пољопривредне производње, стварање економске базе за демократију и јачање словенског елемента у крајевима којима је претила опасност од денационализације.⁷

Ставови о аграрној реформи тзв. пречанске групе унутар Демократске странке, имали су теоријску заснованост у чешком учењу о аграризму који се изражавао у тврдњама да снага једног друштва и народа зависи од стабилности сељачког поседа, те да се појам моћи у држави подудара са појмом својине на земљи. Познати чешки поборник аграрне реформе и премијер Антонин Швехла (Antonín Švehla), чија је уверења поменута група политичара следила, из наведене основне премисе изводио је даље закључке: да изградња стабилне демократске државе подразумева одузимање зе-

⁵ „Demokratski klub je funkcionisao kao stranački forum i od njega je išla inicijativa za organizovanje stranke. Prema tome, prvi organizam stranke su 82 poslanika za koje se ne može reći da su imali iza sebe mase. Radilo se više o jednoj političkoj orijentaciji a ne o organizovanju masa“, B. G l i g o r i j e v i ć, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini, Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1970, 57.

⁶ Исто, 68.

⁷ M. E r i ć, *Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918-1941 god*, Sarajevo 1958, 196.

мљишта племству у чијој се својини током историјских догађаја стекла, и њено враћање народу коме припада и коме је била отета.⁸

Под утицајем „пречанске групе“ цела Демократска странка заузела је став према аграрној реформи. Тај став изнет је у нацрту њеног програма који је објављен 1920. године. Као прво начело у програму истакнуто је да Демократска странка сматра извршење аграрне реформе и регулисање аграрних односа као битан део националног програма ослобођења и уједињења. Демократска странка прокламује начело да за укинута феудално право не припада никоме никаква одштета. Међутим, обзира социјалне правде и државни интереси захтевају да држава на себе узме бригу о лицима чија би егзистенција губитком феудалних права била доведена у питање. Такође, странка, подржава да се као са феудима има поступити и са оним феудалним добрима која су у скорије време добила модернизовани облик својине, а у суштини су чисто феудалног карактера.⁹

На основу тога, може се закључити да је Демократска странка заузимала радикалније становиште када се радило о феудалним поседима од оног који је био прописан у *Преићходним одредбама за ирићрему аћрарне реформе*. Међутим, у наведеном програму странке нису били поменути капиталистички велики поседи као објекат аграрне реформе. Неодређеност у ставу према великим капиталистичким поседима била је намерно унесена, али рад странке у вези са аграрном реформом показао је да се начело према којем земља треба да припадне земљорадницима, схватало веома широко. Наиме, тако да не угрожава интересе велепоседника капиталисте. Став странке према аграрној реформи представљао је, у суштини, резултат компромиса између разних струја и схватања.¹⁰

Најзначајнији теоретичар аграрног проблема у Демократској странци, али и у међуратној југословенској држави, био је Славко Шећеров. Истакнути пречански демократа, 1919. године постао је главни аграрни повереник за подручје Бачке и Баната. Поред тога вршио је дужност посланика у Уставотворној скупштини, а за посланика је биран и на изборима одржаним 1923, 1925 и 1927. године.¹¹

Шећеров је још у јуну месецу 1919. године у *Демократији*, централном гласилу странке, објавио чланак под називом *За аћрарну реформу* у којем је истакао да се смисао аграрне реформе састоји у стварању таквих

⁸ O. von Franke š, *Die sozialökonomische Struktur der jugoslawischen Landwirtschaft*, Berlin 1937, 160.

⁹ Н. Гаћеша, нав. дело, 147.

¹⁰ Исто, 148. Тако и М. Егић, нав. дело, 198-199.

¹¹ С. Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, Загреб 1925, IV, 991.

економских односа који ће омогућити праведну расподелу земљишта на основу принципа рада. Аграрна реформа била је потребна, по његовим речима, са државног гледишта јер би консолидовала државу, али и да би се повећала продуктивна моћ друштва. Пут за остварење наведених циљева била је предаја земљишта у посед онеме ко је обрађује. Уследио је, затим, чланак *Приватна својина и аграрна реформа* у коме се аутор залагао за ограничење приватне својине. Наиме, он је истакао да дух времена не признаје неограничено право на приватну својину и да то није карактеристично само за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, већ за читав цивилизовани свет: „Откуда да ми то не тражимо где 9/10 нашег народа живи од пољске привреде? Зар да напустимо благостање стотине хиљада наших сељака, само зато да би неколико стотина дегенерисаних великих поседника благовало?“¹²

Шећеров је и у низу других написа анализирао основне проблеме у спровођењу аграрне реформе и предлагао напредна решења. У његовим чланцима доследно су била изнета основна схватања аграрне политике коју је заступала Демократска странка, а то је било стварање ситних сељачких поседа и одређено ограничење својине у домену великих земљишних поседа. Он се, такође, залагао за обештећење власника земљишних поседа који су били под ударом аграрне реформе. Потребу спровођења те значајне државне мере објашњавао је далекосежним интересима и циљевима како Демократске странке чији је истакнути био члан, тако и друштва у целини.

Поред тога, Славко Шећеров је, у својим чланцима, врло јасно и често истицао да је Демократска странка била заговорник и носилац прогресивних тежњи, док је, с друге стране, Радикална странка имала конзервативне тенденције у погледу спровођења аграрне реформе.

Заслуге Демократске странке на пољу спровођења аграрне реформе наглашавао је и Јурај Деметровић, још један њен истакнути члан, посланик у Народној скупштини Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и потоњи министар пољопривреде. Деметровић је истицао одлучујућу улогу коју је Демократска странка имала у процесу спровођења аграрне реформе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Према његовим речима: „Bilo je dakle očito već na prvom koraku, da će se oko agrarne reforme morati voditi teška borba. I doista, u tu borbu morali su ući demokrati, te uopće bez demokrata i njihove odlučne borbe za agrarnu reformu ne bi ni bilo nikakve agrarne reforme.“ „....., Demokratska je stranka pokazala svojim djelima u agrarnoj reformi, da

¹² *Демократија* од 7. јуна 1919. и 2. јула 1919. године. Детаљније о чланцима др Шећерова у С. Шећеров, *Историја југословенске аграрне реформе и аграрној законодавства од 1919. до 1934. године*, РОМС М. 14029, 122-130.

joj je interes naroda iznad svega, pa je radije dopustila da izgubi svoje stare pri-
staše među veleposjednicima... nego da se iznevjeri narodu, koji zemlju traži.“¹³

Демократска странка држала је, са мањим прекидима, портфељ Ми-
нистарства за аграрну реформу од априла 1919, па све до избора за Уставо-
творну скупштину који су одржани у новембру 1920. године. У том перио-
ду донесен је читав низ уредаба од великог значаја за спровођење аграрне
реформе. Захваљујући њеном утицају у власти у том периоду, отпочело је,
како се показало, правовремено спровођење аграрне реформе што је имало
пресудну улогу у паралисању сељачких покрета за самовласним одузима-
њем земљишта великих поседа и смиривању, може се рећи, револуционар-
ног расположења на селу.

Економско-социјални програм Демократске странке јасно је наглаша-
вао потребу за радикалним решењем аграрног проблема, који би за циљ
имао стварање стабилног ситног сељачког поседа, који је требало да пред-
ставља основу за бржи привредни и друштвени развој. Демократска стран-
ка полазила је, у свом програму, од начела приватне својине и приватне
иницијативе као основе на којој почива капиталистичко друштво, али при
том је истицана потреба постојања извесних оправданих, законски устано-
вљених, ограничења у циљу заштите економски слабијих припадника дру-
штва.¹⁴ То је као крајњи циљ требало да обезбеди друштвену стабилност,
односно предупређење социјалних потреса.

Међутим, након извршених избора за Конституанту, Демократска
странка је Министарство за аграрну реформу „уступила“ Радикалној стран-
ци која је, у међувремену, дошла до спознаје о томе да је вишеструко важно
имати поменути ресор под својом контролом. Радикална странка је „задржа-
ла“ Министарство за аграрну реформу све до половине 1925. године.

Уступање руковођења Министарством за аграрну реформу Радикалној
странци Славко Шећеров објаснио је чињеницом да су вођство Демократске
странке и њен посланички клуб, крајем 1920. године сматрали да је доноше-
ње првог устава за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца у том тренутку би-
ло најпреча брига и најважнији задатак који је требало извршити.¹⁵

С друге стране, свакако треба узети у обзир аргументовану, и по нашем
мишљењу исправну, тврдњу Николе Гаћеше да је Демократска странка након
постигнутог успеха на изборима изгубила дотадашњи интерес и потребу да се
у пређашњој мери ангажује по питању спровођења аграрне реформе.¹⁶

¹³ J. D e m e t r o v i ć, *Agrarna reforma i Demokratska stranka*, Zagreb 1920, 12. и 60.

¹⁴ S. Š e ć e r o v, *Ekonomski program i smernice Jugoslovenske demokratske stranke*, За-
греб 1925, 9, 429-432.

¹⁵ С. Ш е ћ е р о в, нав. дело, 147.

¹⁶ Видети: Н. Г а ћ е ш а, нав. дело, 150.

Наиме, демократи су очекивали да ће предузимање економско-социјалних реформи у држави и, кроз одговарајућу легислативу, обезбеђена заштита малих поседника, у крајњој линији резултирати и постизањем друштвене стабилности у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Како то, међутим, у периоду који смо напред навели, није било постигнуто, Демократска странка је на свом првом конгресу одржаном 1921. године „donela odluku da u svojoj aktivnosti ekonomsko-socijalna pitanja potisne u drugi plan, angažujući se više u borbi na rešavanju državno-pravnih. Ta orijentacija pravdana je potrebom da se „osigura državno i narodno jedinstvo“, jer bi navodno, revizija ustava dovela u pitanje i rešavanje ekonomsko-socijalnih problema“.¹⁷

Унутар Демократске странке, како је већ речено, биле су концентрисане разнородне политичке групе које су јој онемогућавале „izgrađivanje jedinstvene i trajne političke ideologije i utvrđivanje jedinstvenog političkog pravca. Zavisno od određenog političkog položaja i delovanja spoljnih faktora, u stranci je preovlađivao uticaj ove ili one političke grupe, ali nikad toliko jako da se ne osete i uticaji drugih grupa. Rezultat toga su bili dosta neodređeni, mlaki, kompromisni i kolebljivi stavovi koje je izražavalo vođstvo u političkoj akciji i političkoj borbi“.¹⁸

Из наведеног јасно произлази да су разнородне политичке групе у Демократској странци имале различита мишљења о проблему аграрне реформе. Демократи из Србије пружали су подршку тзв. „пречанској групи“ у њиховом раду и настојањима, али се сами нису ангажовали на спровођењу аграрне реформе. Различит став ових група, између осталог и према аграрном проблему, показао се јасно 1924. године, када се већи део групе „пречана“, тзв. Прибићевићева група, одвојио и формирао Самосталну демократску странку. Након тога, Демократска странка је, скоро потпуно, занемарила програм социјалних реформи, па тако и аграрни проблем као његов значајан део.

¹⁷ B. G l i g o r i j e v i ć, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919-1929)*, Beograd 1979, 322-323.

¹⁸ B. G l i g o r i j e v i ć, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1970, 79

*Gordana Drakić, Ph.D., Assistant Professor
Faculty of Law Novi Sad*

On the Position of the Democratic Party of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on the Agrarian Reform

Abstract

One of the most important issues in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was the process of the agrarian reform. The agrarian reform was a complex state measure with an economic, social and political aspect.

All political parties, due to political reasons, spoke in favor of the resolution of the agrarian issue through agrarian reform. Political parties kept in mind the large number of those individuals interested in the agrarian reform, as well as the fact that majority of the voters were farmers, when they formulated their position towards the reform.

The Democratic Party was one of the most influential political party in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The paper presents the basic concepts related to the agrarian reform and agricultural policy in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes that represented the Democratic Party.

Key words: agrarian reform, political parties, Democratic party, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.